

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Історичний факультет
Кафедра історіографії, джерелознавства та археології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

проф. Холін Ю. В.

“ _____ ” _____ 20 _____ р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ІСТОРИЧНЕ ПАМ’ЯТКОЗНАВСТВО

спеціальність (напря́м) 6.020302 Історія
(шифр і назва напрям)

факультет історичний

2016 / 2017 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою історичного факультету

“ _____ ” _____ 20__ року, протокол №__

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Рачков Євген Сергійович, викладач

Програму схвалено на засіданні кафедри

історіографії, джерелознавства та археології

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року №__

Завідувач кафедри _____

_____ (підпис)

(Посохов С. І.)

_____ (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією

історичного факультету

назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року №__

Голова методичної комісії _____

_____ (підпис)

(Тумаков О. І.)

_____ (прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Програма вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Історичне пам'яткознавство» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки **бакалавр** напрямку «історія» (6.020302).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є діяльність теоретичного та практичного характеру державних структур, громадських товариств, суспільства загалом, спрямована на виявлення, облік, вивчення, збереження, охорону, популяризацію, використання об'єктів української та світової культурної спадщини.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових **розділів**:

1. Становлення та розвиток пам'яткознавчих досліджень в Україні.
2. Охорона і використання пам'яток історії та культури.

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Історичне пам'яткознавство» є формування у студентів системних знань про історію вивчення, збереження та дослідження усіх видів пам'яток на теренах України впродовж різних історичних періодів.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни «Історичне пам'яткознавство»: забезпечення формування у студентів знання про пам'яткознавство України як наукову дисципліну; розгляд теоретичних основ пам'яткознавства, історії та практики українського пам'яткознавства; сприяння засвоєнню студентами теоретичного інструментарію пам'яткознавства; вироблення у них вміння застосовувати його на практиці щодо вивчення, збереження й охорони культурної спадщини.

1.3. Кількість кредитів: 2 кредити ECTS.

1.4. Загальна кількість годин: 72 години.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
3-й	-й
Семестр	
6-й	-й
Лекції	
32 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
год.	год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
40 год.	год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- джерельну базу пам'ятокознавства України;
- еволюцію концептуальних підходів до основних понять дисципліни;
- термінологію дисципліни;
- класифікацію пам'яток;
- історію пам'ятокознавства України;
- характер діяльності пам'ятокознавчих осередків;
- технічні аспекти охорони пам'яток.

вміти:

- володіти термінологічним апаратом дисципліни;
- користуватись джерелами пам'ятокознавства;
- класифікувати пам'ятки;
- користуватись пам'яткоохоронною документацією;
- застосовувати знання з курсу на практиці для вивчення, збереження і охорони пам'яток.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПАМ'ЯТКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ.

ТЕМА 1. Вступ. Предмет і завдання історичного пам'ятокознавства.

Предмет, об'єкт і завдання курсу. Основні поняття пам'ятокознавства, пам'ятка, рухома і нерухома пам'ятка, пам'ятка загальнонаціонального та місцевого значення, культурна спадщина тощо. Термінологічна система пам'ятокознавства. Наукове та суспільне значення пам'ятокознавства. Зв'язок пам'ятокознавства з іншими історичними дисциплінами та галузями наукових знань.

ТЕМА 2. Становлення та розвиток пам'ятокознавства як наукової дисципліни.

Стан наукової розробки теми у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Внесок українських вчених у становлення пам'ятокознавства як наукової дисципліни. Збірки архівів України, Республіки Польща, інших держав, публікації документів і матеріалів про пам'ятокознавство України.

ТЕМА 3. Проблеми класифікації історико-культурних пам'яток.

Пам'ятки державного устрою і суспільного життя в Україні. Періодизація пам'яток. Критерії відбору пам'яток: історична цінність, наукове значення, естетичні якості. Поєднання в одному об'єкті різних типів пам'яток. Пам'ятки воєнної історії. Меморіальні комплекси. Загальна характеристика поховальних пам'яток як пам'яток історії. Типи поховальних пам'яток. Некрополі України та їх регіональні відмінності. Пам'ятки монументального мистецтва. Основні етапи розвитку монументального мистецтва в Україні. Принципи віднесення зразків монументального живопису, скульптури до пам'яток. Монументальна пластика в Україні.

ТЕМА 4. Історія формування традицій збереження культурної спадщини: загальна характеристика.

Загальна термінологія й основні поняття міжнародного пам'яткоохоронного законодавства. Історія становлення перших нормативних актів з охорони культурної спадщини. Діяльність М. Реріха (Вашингтонський Пакт). Діяльність міжнародних організацій в галузі охорони культурної спадщини. Міжнародні угоди з питань захисту культурних цінностей. Діяльність ЮНЕСКО в галузі охорони світової спадщини. Історія становлення міжнародних інституцій в галузі охорони пам'яток. Конвенція «Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» (1972 р.), «Список всесвітньої спадщини» і «Список всесвітньої спадщини під загрозою». Сучасні світові тенденції в охороні світової культурної спадщини – Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону підводної спадщини», Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону нематеріальної спадщини». Система

критеріїв й підстави відбору пам'яток до Списку. Правові акти Ради Європи про охорону пам'яток археології. Вимоги Європейського права до охорони археологічних пам'яток. Заходи попередження й боротьби з нелегальними археологічними розкопками. Заходи по врятуванню пам'яток археології, що знаходяться під водою. Конвенція «Про охорону європейської археологічної спадщини» (1969 р.), Конвенція «Про охорону європейської археологічної спадщини» (1984 р.). Реституція культурних цінностей. Поняття Реституція в Римському праві. Історичні приклади реституції культурних цінностей.

РОЗДІЛ 2. ОХОРОНА І ВИКОРИСТАННЯ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ.

ТЕМА 1. Нормативно-правова база пам'яtkознавства ХІХ – початку ХХ ст.

Законодавчі державні та церковні установи Російської імперії: Міністерство внутрішніх справ, Синод, Статистичний комітет, ін. Поняття пам'ятки в російському пам'яtkознавстві ХІХ – початку ХХ ст. Дискусія щодо змісту терміна “пам'ятка старовини”. Російське законодавство першої половини ХІХ ст. про охорону пам'яток світської та церковної старовини. Російське законодавство другої половини ХІХ – початку ХХ ст. про світські і церковні пам'ятки. Формування документально-археографічної бази історичного волинезнавства. Нормативно-правова база пам'яtkознавства на українських землях під владою монархії Габсбургів.

ТЕМА 2. Пам'яtkознавча діяльність в українських землях у ХІХ ст.

Зародження пам'яtkознавчої діяльності в Наддніпрянській Україні. Заснування науково-громадських осередків. Питання охорони пам'яток у діяльності державних установ і громадських організацій Російській імперії (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). Проблеми у здійсненні пам'яtkознавчої роботи в самодержавній Росії. Питання охорони пам'яток у діяльності державних установ і громадських організацій Австрійської (Австро-Угорської) імперії (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.).

ТЕМА 3. Доля українських пам'яток наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Формування засад охорони рухомих пам'яток історії та культури України наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Становлення національних форм музейництва. Формування провідних профільних музеїв. Розробка питань збереження документальних пам'яток. Теоретико-правові питання збереження культурної спадщини у діяльності пам'яtkоохоронних громадських структур в Україні на зламі ХІХ – ХХ ст. Перші спроби створення державних органів охорони пам'яток в Україні у період революції 1917–1919 рр. Повернення з Росії української історико-культурної спадщини у 1918 р. Пам'яtkоохоронна діяльність національних українських урядів у 1917–1921 рр.

ТЕМА 4. Пам'яtkоохоронна діяльність в Україні у 1920 – 1950-х рр.

Радянське законодавство 1920-1930-х рр. про охорону пам'яток. Роль історичних комісій ВУАН у розвитку українського пам'яtkознавства у 1920-х – 1930-х рр. Діяльність етнографічної комісії ВУАН. Розвиток історичних комісій ВУАН у розвитку українського пам'яtkознавства у 1920-х – 1930-х рр. Основні напрямки пам'яtkоохоронної діяльності громадських об'єднань і товариств до Другої світової війни. Пам'яtkознавча і пам'яtkоохоронна діяльність у західноукраїнських землях у міжвоєнний період. Доля української історико-культурної спадщини у період Другої світової війни.

ТЕМА 5. Пам'яtkознавство в Україні у 1950 – 1980-х рр.

Паспортизація пам'яток України у 1960-х рр. Участь України у міжнародних заходах щодо збереження культурної спадщини. Актуалізація на поч. 1960-х рр. створення розгалуженої мережі музейних закладів. Підготовка Зводу пам'яток України. Діяльність Українського товариства охорони пам'яток історії та культури в др. пол. 1960-х – 1980-х рр. Започатковані часописом УТОПК «Пам'ятки України» програми: «Забуті могили», «Фортці України», «Шевченківські місця в Україні».

ТЕМА 6. Пам'яткоохоронна діяльність у незалежній Україні.

Створення та діяльність Центру пам'яткознавства України. Закони України щодо збереження культурної-спадщини: «Основи законодавства про культуру» (1992 р.), «Про музеї та музейну справу» (1995 р.), «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.), «Про охорону археологічної спадщини» (2004 р.), «Про утворення Державної служби охорони культурної спадщини» (2002 р.) тощо. Державна система охорони пам'яток історії та культури в Україні. Діяльність сучасних пам'яткоохоронних органів та громадських організацій. Діяльність Українського товариства охорони пам'яток історії та культури протягом 1990-х – 2010-х рр.. Загальні проблеми пам'яткоохоронної роботи в Україні. Проблема розшуку та повернення історико-культурних пам'яток в Україну. Проблема реставрації та консервації історико-культурних пам'яток. Сучасна пам'яткознавча діяльність музейних закладів. Внесок вищих навчальних закладів України у розвиток пам'яткознавства. Роль бібліотек і архівів у системі охорони та збереження пам'яток. Перспективи розвитку української пам'яткознавчої науки. Формування єдиної загальносоюзної системи органів охорони пам'яток та його відображення в Україні. Визначні пам'ятки України, включені до Реєстру всесвітньої культурної і природної спадщини.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
лекції		прак- тичні	лаб.	інд.	сп	
1	2	3	4	5	6	7
Розділ 1. Становлення та розвиток пам'яткознавчих досліджень в Україні.						
Тема 1. Вступ. Предмет і завдання історичного пам'яткознавства.	4	2				2
Тема 2. Становлення та розвиток пам'яткознавства як наукової дисципліни.	8	4				4
Тема 3. Проблеми класифікації історико-культурних пам'яток.	8	4				4
Тема 4. Історія формування традицій збереження культурної спадщини: загальна хаактеристика.	8	4				4
Всього годин	28	14				14
Розділ 2. Охорона і використання пам'яток історії та культури.						
Тема 1. Нормативно-правова база пам'яткознавства XIX – початку XX ст.	6	2				4
Тема 2. Пам'яткознавча діяльність в українських землях у XIX ст.	8	2				6
Тема 3. Доля українських пам'яток наприкінці XIX – на початку XX ст.	8	4				4
Тема 4. Пам'яткоохоронна діяльність в Україні у 1920 –1950-х рр.	6	2				4
Тема 5. Пам'яткознавство в Україні у 1950-1980-х рр.	8	4				4
Тема 6. Пам'яткоохоронна діяльність у незалежній Україні.	8	4				4
Всього годин	44	18				26
Всього	72	32				40

4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
Розділ 1. Становлення та розвиток пам'яткознавчих досліджень в Україні.			
1	Тема 1. Вступ. Предмет і завдання історичного пам'яткознавства.	2	співбесіда
2	Тема 2. Становлення та розвиток пам'яткознавства як наукової дисципліни.	4	-//-
3	Тема 3. Проблеми класифікації історико-культурних пам'яток.	4	-//-
4	Тема 4. Історія формування традицій збереження культурної спадщини: загальна характеристика.	4	-//-
Розділ 2. Охорона і використання пам'яток історії та культури.			
5	Тема 1. Нормативно-правова база пам'яткознавства XIX – початку XX ст.	4	-//-
6	Тема 2. Пам'яткознавча діяльність в українських землях у XIX ст.	6	-//-
7	Тема 3. Доля українських пам'яток наприкінці XIX – на початку XX ст.	4	-//-
8	Тема 4. Пам'яткоохоронна діяльність в Україні у 1920 –1950-х рр.	4	Співбесіда, індивідуальний проект
9	Тема 5. Пам'яткознавство в Україні у 1950-1980-х рр.	4	-//-
10	Тема 6. Пам'яткоохоронна діяльність у незалежній Україні.	4	-//-
	Всього годин	40	

5. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

№ з/п	Завдання на вибір	Кількість балів
1	Написати доповідь щодо сучасних тенденцій в охороні світової культурної спадщини (на прикладі археологічних пам'яток).	20
2	Розробити проект охорони і використання пам'яток історії та археології в Україні.	20

6. Методи навчання

Лекція, практичні заняття, робота над темами індивідуальних завдань, робота в малих групах, виконання творчих завдань, застосування інформаційних та ігрових технологій.

7. Методи контролю

Контрольна робота, виконання індивідуальних та творчих проектних завдань, співбесіда, залік.

8. Розподіл балів, які отримують студенти

Для заліку

Поточне тестування та самостійна робота										Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Підсумковий семестровий контроль (залік)	Сума
Розділ 1				Розділ 2									
T1	T2	T3	T4	T1	T2	T3	T4	T5	T6	20	20	60	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

Поточний контроль – форма оцінювання якості системного засвоєння студентами матеріалу навчального курсу шляхом проведення співбесіди.

Критерії оцінювання контрольної роботи:

Максимальний бал – 20.

20-16 балів – повна відповідь, самостійне творче мислення з теми;

15-11 балів – в цілому вірна, лаконічна відповідь;

10-6 балів – часткова відповідь на питання;

5-1 балів – обмежено фрагментарна відповідь, формальна.

Критерії оцінювання індивідуальних завдань:

Максимальний бал – 20.

20-16 балів – студент продемонстрував творчий підхід до виконання завдання, логічність та повнота викладення теми;

15-11 балів – логічний виступ, інформаційно-повний, продуманий;

10-6 балів – формальна реалізація завдання з намаганням викласти тему;

5-1 балів – фрагментарна реалізація завдання.

Критерії оцінювання відповідей на залікові завдання:

Максимальний бал – 60.

60 – 51 балів – повна розгорнута відповідь;

50 – 31 балів – розгорнута відповідь з незначними помилками;

30 – 21 балів – відповідь з суттєвими помилками;

20 – 11 балів – часткова відповідь на питання;

10 – 6 балів – обмежена фрагментарна відповідь;

5 – 1 балів – відповідь з суттєвими помилками;

0 балів – неправильна чи відсутня відповідь.

9. Рекомендоване методичне забезпечення

Навчальна та наукова література, збірки пам'яток історії та культури, наочність, методичні рекомендації та ін.

10. Рекомендована література

Базова література:

- Актуальні питання виявлення і дослідження пам'яток історії та культури. – Ч.1. – К.: Інститут історії України НАН України, 1999. – 255 с.
- Акуленко В. І. Охорона пам'яток культури в Україні (1917-1990) / В. І. Акуленко. – К.: Вища школа, 1991. – 274 с.
- Гаврилюк С. В. Історичне пам'яткознавство Волині, Холмщини і Підляшшя (XIX – початок XX ст.): монографія / С. В. Гаврилюк. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2002. – 532 с.
- Заремба С. Нариси з історії українського пам'яткознавства / С. Заремба. – К.: ТОВ Видавництво „Аратга”, 2002. – 204 с.
- Основи пам'яткознавства / Під заг. ред. Гриффена Л. О., Титової О. М. – К.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПШ, 2012. – 380 с.
- Прибега Л. В. До питання термінологічних визначень у пам'яткоохоронній методиці / Л. В. Прибега // Праці Центру пам'яткознавства. – 2003. – Вип. 5. – С. 18–32.
- Руденко С.Б. Про поняття “пам'яткознавство” / С. Б. Руденко // Культурологія. Філологія. Музикознавство. – 2013. – № 1. – С. 46–53.
- Треті Зарембівські читання: матеріали Третіх Всеукр. Зарембів. наук. читань «Українське пам'яткознавство: сучасні проблеми та тенденції», присвяч. 20-річчю Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПШ, м. Київ, 23 трав. 2011 р.; [редкол.: Титова О. М. (голова) та ін.]. - К.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПШ, 2011. – 272 с.

Допоміжна література:

- Бондаренко Г. В. Історичне краєзнавство Волині / Г. В. Бондаренко. – Луцьк: РВВ “Вежа”, 2003. – Книга 1. – 247 с.
- Бондаренко Г. В. Історичне краєзнавство Волині / Г. В. Бондаренко. – Луцьк: РВВ “Вежа”, 2003. – Книга 2. – 215 с.
- Гаврилюк С. В. Історичне пам'яткознавство Волині, Холмщини й Підляшшя в науковій літературі XIX – початку XX ст. / С. Гаврилюк // Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. Історичні науки. – 2010. – Вип. 1. – С. 200–205.
- Гаврилюк С. В. Історичне пам'яткознавство Волині XIX – початку XX ст. (за документами Рукописного архіву Інституту історії матеріальної культури Російської Академії наук) / С. В. Гаврилюк // Архіви України. – 2002. – № 4–6. – С. 207–217.
- Гаврилюк С. В. Питання охорони історичних пам'яток у діяльності державних установ і громадських організацій в Російській імперії (друга половина XIX – початок XX ст.) / С. В. Гаврилюк // Студії з архівної справи та документознавства / Держкомархів України; УНДІАСД; Європейський ун-т; редкол.: І.Б.Матяш (гол. ред.), Н.М.Христова (заст. гол. ред.), та ін. – К., 2002. – Т. 8. – С. 147–153.
- Горбик В. О. Проблеми дослідження і збереження пам'яток історії та культури в Україні / В. О. Горбик, Г. Г. Денисенко // Укр. іст. журн. – 2004. – № 2. – С. 133–144.
- Денисенко Г. Підготовка «Зводу пам'яток історії та культури України»: наукові напрацювання та перспективи України / Г. Г. Денисенко // Краєзнавство. – 2012. – № 3. – С. 118–125.
- Денисенко Г.Г. Проблема дослідження пам'яток воєнної історії XX ст. / Г.Г. Денисенко // Праці центру пам'яткознавства. – К., 2001. – Вип. 3. – С. 109–125.
- Загальнодержавна програма збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004–2010 роки. Закон України // Голос України. – 2004. – 4 червня. – С. 22–23.

- Закон України «Про охорону культурної спадщини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
- Заремба С.З. Українське пам'яткознавство : історія, теорія, сучасність / С.З. Заремба. – К., 1995. – 289 с.
- Зарубіжний досвід збереження нерухомої історико-культурної спадщини // Історико-культурна спадщина України : проблеми дослідження та збереження. – К., 1998. – С. 91–103.
- Збірник нормативно-правових актів з питань охорони культурної спадщини. – Луцьк, 2005. – 95 с.
- Игнаткин И.А. Охрана памятников истории и культуры / И. А. Игнаткин. – К. : Вища, школа, 1990. – 223 с.
- Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження : монографія / редкол. В. О. Горбик, О. П. Дорошко, С. І. Кот та ін. – К., 1998. – С. 51–62.
- Курило Т. Проблеми реалізації законодавства України про охорону культурної спадщини та деякі шляхи їх подолання / Т. Курило // Право України. – 2003. – № 3. – С. 125–126.
- Курило Т. Становлення та розвиток законодавства про охорону культурної спадщини України в сучасний період / Т. Курило // Право України. – 2001. – № 3. – С. 108–110. (є в папці)
- Охорона культурної спадщини : заходи щодо збереження пам'яток // Музеї України. – 2007. – №2/3. – С. 40–41.
- Пам'яткознавчі студії в Україні: теорія і практика / С. І. Кот, В. О. Горбик, Г.Г Денисенко [та ін.]. – К., 2007. – 336 с.
- Руденко С.Б. Про фундаментальні засади пам'яткознавства / С. Б. Руденко // Праці Центру пам'яткознавства. – 2008. – Вип. 14. – С. 18 – 40.
- Руденко С.Б. Терміносистема пам'яткознавства : уточнення дефініцій / С.Б. Руденко // Праці Центру пам'яткознавства. – 2006. – Вип. 9. – С. 213—225.
- Худoley О. С. Становище пам'яткоохоронної справи незалежної України: історіографія проблеми / О. С. Худoley // Гуманітарний вісник. Сер. : Історичні науки. – 2014. – Число 20, Вип. 4(2). – С. 29–35.
- Худoley О. С. Українське пам'яткознавство : сучасні проблеми та тенденції / О. С. Худoley // Гуманітарний вісник. Сер. : Історичні науки. – 2011. – Число 17, Вип. 3. – С. 46–49.